PROFESSORILIITTO
PROFESSORSFÖRBUNDET
FINNISH UNION OF UNIVERSITY PROFESSORS

Helsinki 4.10.2022

Eduskunnan valtiovarainvaliokunnan sivistys- ja tiedejaosto

Asia: Professoriliiton lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2023

Professoriliitto (myöhemmin liitto) professorikunnan edustajana kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2023. Sivistys- ja tiedejaosto on ilmoittanut teemaksi koulutuksen, tutkimuksen ja innovaatiotoiminnan rahoituksen tilanteen ja kehitysnäkymät sekä korkeakoulujen aloituspaikkojen riittävyys, tarve ja alueellinen jakautuminen. Liitto lausuu kunnioittaen seuraavaa.

Suomen tavoitteena on nostaa tutkimus- ja kehittämismenot 4 prosenttiin suhteessa bruttokansantuotteeseen vuoteen 2030 mennessä hallitusohjelman, tutkimuksen, kehittämisen ja innovaatioiden tiekartan (TKI-tiekartta) sekä parlamentaarisen TKI-työryhmän mukaisesti. Vuoden 2023 talousarvioesityksessä huomioidaan julkisen talouden suunnitelman 2023–2026 yhteydessä päätetyt valtion lisäpanostukset T&K-kokonaisuuteen. Vuodesta 2023 alkaen verotuksessa otetaan käyttöön tutkimus- ja kehittämistoiminnan lisävähennys T&K-investointien tukemiseksi. Liitto haluaa kiittää maan hallitusta panostamisesta Suomen tutkimus- ja kehittämistoimintaan. Valtion panostukset TKI-toimintaan mahdollistavat kasvua ja hyvinvointia. Tiede, taide ja sivistys ovat vapaan ja osallistuvan demokratian edellytys sekä hyvinvoinnin ja kansainvälisen kilpailukyvyn perusta. Huolemme tieteellisen tutkimuksen asemasta, tutkimukseen perustuvan ylimmän opetuksen ja TKI-toiminnan resurssoinnista on kuultu. Lisäresursointi parantaa myös suomalaisten tutkijoiden osallistumista kansainvälisiin ja nopeasti viime aikoina muuttuneisiin kilpailtuihin tutkimusrahoitushakuihin ja -yhteistyöhön.

Lausunnon pääkohdat:

- Suomen tavoitteena on nostaa tutkimus- ja kehittämismenot 4 prosenttiin suhteessa bruttokansantuotteeseen. Tämä tarkoittaa valtion T&K-rahoituksen lisäämistä 1,8 miljardilla eurolla vuosina 2024–2030. Vuosittain valtuuksien ja määrärahojen lisäystarve olisi noin 260 miljoonaa euroa edellisvuoden tasoon nähden. Panostus tutkimukseen ja innovaatioihin tarjoaa avaimet tulevaan kasvuun, hyvinvointiin ja yhteiskunnan uudistumiseen. Vahva TKI-toiminta on avainasemassa kestävän ja palautumiskykyisen yhteiskunnan rakentamisessa ja vihreän siirtymän toteuttamisessa. Korkeatasoinen ja pitkäjänteinen perustutkimus vahvistaa yhteiskunnan osaamispohjaa, oikeudenmukaisuutta ja kriisinkestävyyttä.
- Tavoite 100.000 korkeakoulututkinnon saavuttamiseksi koulutuspoliittisen selonteon mukaisesti vuoteen 2030 mennessä vaatii satojen miljoonien eurojen vuosittaisen lisärahoituksen. Myös ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden määrän kasvattaminen nykyisestä kolminkertaiseksi, viiteentoistatuhanteen vuoteen 2030 mennessä, vaatii lisäresursseja koulutukseen sekä tutkimukseen (jatkokoulutus) kymmenien miljoonien eurojen verran. Jos opetuksen vaatimia resursseja ei turvata, se johtaa koulutuksen tason laskuun ja resurssien siirtymiseen yliopistojen sisällä uutta luovasta perustutkimuksesta koulutuksen toteuttamiseen vanhoin tiedoin.

- Tutkimuksen ja opetuksen laatu, kansainvälisesti tunnustettu tieteen ja taiteen korkea taso sekä koulutuksen luoma sivistys, osaaminen ja hyvinvointi voidaan saavuttaa vain riittävän suurilla investoinneilla tutkimukseen ja koulutukseen. Suomen TKI-rahoitus on jäänyt kilpailijamaistamme jälkeen. Talousarvioesitys yliopistoindeksin mukaisine korotuksineen, vuoden 2023 alusta voimaan tuleva TKI-rahoituslaki ja resurssien kohdentaminen yliopistoille, tutkimuslaitoksille, Suomen Akatemialle ja Business Finlandille korjaa tätä jälkeenjääneisyyttä. Valitettavasti nopeasti nousseet energia- ja tilakustannukset heikentävät yliopistojen talousnäkemiä maltillisista työvoimakustannusten noususta huolimatta.

Yksityiskohtainen tarkastelu:

Tiede ja sivistys ovat hyvinvoinnin ja kansainvälisen kilpailukyvyn kulmakivi

Suomen kilpailukyky ja hyvinvointi perustuvat osaamiselle, tutkimukselle ja innovaatioille. Suomen tavoitteena on nostaa tutkimus- ja kehittämismenot 4 prosenttiin suhteessa bruttokansantuotteeseen vuoteen 2030 mennessä sekä hallitusohjelman, tutkimuksen, kehittämisen ja innovaatioiden tiekartan (TKI-tiekartta) että parlamentaarisen TKI-työryhmän raportin mukaisesti. Julkisen sektorin osuus 4 prosentin T&K-tavoitteesta on kolmannes eli 1,33 %. Julkisen sektorin osuudesta Suomen valtio rahoittaa valtaosan (90 %), joten valtion T&K-rahoituksen tulisi nousta 1,20 prosenttiin BKT:sta. Asetetun tavoitetilan (1,2 %) saavuttaminen edellyttää talousarviossa noin 260 miljoonan euron vuosittaista lisäystä tutkimukseen ja kehittämiseen edellisvuoden tasoon nähden. Talousarvioesityksen mukaan valtion T&K-rahoituksen suhteen bruttokansantuotteeseen arvioidaan olevan 0,85 % vuonna 2023. Vuonna 2022 valtion T&K-rahoituksen intensiteetin ennakoidaan olevan 0,93 %. T&K-rahoitus laskee noin 110 miljoonaa euroa vuonna 2023 vuoteen 2022 verrattuna.

Liitto haluaa tuoda esiin, että korkealaatuisen tutkimuksen tulokset ovat paitsi yliopistojen opetuksen perusta, myös uusien sovellusten mahdollistaja kaikkialla yhteiskunnassa. Tutkimuksen ja opetuksen laatu, kansainvälisesti tunnustettu tieteen ja taiteen korkea taso ja koulutuksella aikaansaatu osaaminen voidaan saavuttaa – ja pitää – vain riittävän suurilla investoinneilla tutkimukseen ja koulutukseen. On myös huomattava, että tieteellisen tutkimuksen ja korkeakouluopetuksen kansainvälinen taso kohoaa jatkuvasti ja vaatii myös Suomessa investointeja. Investoitaessa vapaaseen tutkimukseen parannetaan tiedeyhteisön edellytyksiä käynnistää ja vahvistaa nopeasti tutkimusta, joka auttaa ymmärtämään muuttuvaa maailmaa ja ajankohtaisia ongelmia paremmin. Se johtaa myös varhaisempiin läpimurtoinnovaatioihin, jotka vauhdittavat kestävää kasvua ja ongelmien ratkaisuja. Pandemia on osoittanut meille kaikille tieteen merkityksen hyvinvoivalle yhteiskunnalle.

Jotta TKI-rahoituksen BKT-osuus voisi nousta 4 prosenttiin vuoteen 2030 mennessä, rahoituksen määrän lisäksi tarvitaan merkittävä muutos rahoituksen rakenteelliseen laatuun. Yliopistojen lyhytaikaisen ja kilpaillun rahoituksen osuutta on vähennettävä ja pitkäaikaisen ei-tulosperusteisen perusrahoituksen osuutta on nostettava, jotta tutkijoilla olisi mahdollisuuksia harjoittaa pitkäaikaista tutkimustoimintaa, tehdä yhteistyötä teollisuuden ja kolmannen sektorin kanssa ja hankkia kansainvälistä rahoitusta.

Tiedepoliittisia ratkaisumalleja

Suomen TKI-rahoitus on jäänyt kilpailijamaistamme jälkeen. Suomen T&K-menojen BKT-osuus oli 2,91 % vuonna 2021, kun vastaava luku oli Ruotsissa 3,4 % (vuonna 2019) ja Tanskassa 2,96 % (vuonna 2020). Professoriliiton Kevätseminaarissa esitettiin ehdotuksia tiedepoliittisiksi ratkaisumalleiksi (Aula Research, 2022). Tiedepolitiikalta vaaditaan pitkänteisyyttä, ja kokonaisvaltainen

tiedepolitiikka vaatii hyvää koordinaatiota ja johtamista, jotta valtion resurssoinnit saadaan täysimääräisesti hyödynnettyä ja suunnattua uudelleen muuttuneen maailmanpoliittisen tilanteen mukaan.

Hallinnonalakohtaisen tutkimusrahoituksen (GBARD) osuus on Suomessa varsin suuri. Sen siirtämistä Sveitsin tapaan jaettavaksi ensisijaisesti suoraan yliopistojen perusrahoitukseen tai vaihtoehtoisesti Business Finlandin ja Suomen Akatemian kautta kannattaisi vakavasti harkita. Näin voitaisiin koordinoida T&K-toiminnan tavoitteiden toteuttamista nykyistä paremmin. Rahoituksen käyttöä valvomaan tarvittaisiin parlamentaarinen toimielin. Myös tutkimus- ja innovaationeuvoston roolia tulisi harkita suhteessa parlamentaariseen työhön. Yliopistoille ja tutkimuslaitoksille pitää saada tutkimus- ja innovaationeuvostoon, sen valmisteluryhmiin sekä mahdollisesti perustettavaan uuteen parlamentaariseen toimielimeen vahvempi edustus ottamalla mukaan kansainvälisesti ansioituneita suomalaisia professoreja.

Suomen Akatemialla on keskeinen rooli perustutkimuksen rahoittajana

Talousarvioesityksen mukaan Suomen Akatemian myöntövaltuus nousee noin 40 miljoonaa euroa vuonna 2023 kuluvaan vuoteen verrattuna (luvut eivät ole suoraan vertailukelpoisia). Rahoitusta on kohdistettu muun muassa avainalojen vauhdittamiseen ja osaamisen vahvistamiseen sekä kansallisiin ja paikallisiin tutkimusinfrastruktuureihin. Strateginen tutkimusrahoitus säilyy ennallaan. Suomen Akatemian toimintamenomäärärahojen taso on liian matala.

Suomen Akatemia on riippumaton, autonominen tieteen rahoittaja Suomessa. Hallitus on sitoutunut nostamaan tutkimus- ja kehittämistoiminnan rahoituksen osuuden neljään prosenttiin bruttokansantuotteesta. Tästä tavoitteesta tulee pitää kiinni.

T&K-toiminnan verokannustimet kannatettavia

Suoran T&K-rahoituksen lisäksi Suomessa kannustetaan T&K-toimintaan verotuksen kautta. Vuosina 2021–2027 on voimassa tutkimusyhteistyön ylimääräinen verovähennys. Lisäksi vuonna 2023 otetaan käyttöön lisävähennykseen perustuva T&K-verokannustin. Liitto kannattaa esitettyjä T&K-verokannustimia.

EU:n elpymis- ja palautussuunnitelman tulee painottua enemmän tutkimukseen

Merkittävä osa Suomen elpymis- ja palautumissuunnitelman rahoituksesta kohdistuu vuosille 2022 ja 2023 ja vaikuttaa hiilineutraaliutta tukevien määrärahojen korkeaan tasoon kyseisinä vuosina. Maan hallitus on linjannut, että elpymis- ja palautumissuunnitelman rahoituksesta 50 % käytetään vihreän siirtymän edistämiseen. Kesällä 2022 ilmoitettu Suomen lopullinen saanto elpymis- ja palautumisvälineen osalta on noin 1,8 mrd. euroa.

Professoriliitto pitää tärkeänä, että elpymisrahoituksessa on huomioitu koulutus-, tutkimus- ja innovaatiotoiminta. Globaalit haasteet, kuten ilmasto- ja väestönmuutokset, ja turvallisuus, kuten covid-19-pandemia, heijastuvat yhteiskuntaamme. Tiede ja tutkimus paitsi ratkovat näitä haasteita globaalisti sekä kansallisesti, myös tarjoavat suomalaiselle innovaatiotoiminnalle uusia ennennäkemättömiä mahdollisuuksia. Jotta voimme tarttua haasteisiin, pitää kansallisen tiede- ja innovaatiojärjestelmämme toimintaedellytysten taso nostaa vähintään edellä kuvatulla tavalla kilpailijamaiden tasolle. EU:n elpymisrahoituksella tulee olla merkittävä rooli tiedepanostusten kasvattamisessa.

Talousarvioesityksen mukaan Suomen kestävän kasvun ohjelmalla tuetaan ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävää kasvua. Professoriliitto pitää kestävän kasvun ohjelmaa merkittävänä, mutta se ei ole riittävä toimi tutkimus- ja kehittämismenojen kasvattamiselle.

PROFESSORILIITTO
PROFESSORSFÖRBUNDET
FINNISH UNION OF UNIVERSITY PROFESSORS

Immateriaalioikeudet osaamisperusteisen kilpailukyvyn vahvistajana

Tekijänoikeudet turvaavat tieteen vapauden, mahdollistavat innovaatiot ja takaavat Suomen kilpailukyvyn. Tutkijoiden tekijänoikeuksia ei saa kaventaa, vaan kannustaa tutkijoita, myös kansalaistieteen harjoittajia, hyödyntämään oikeuksiaan innovointiin esimerkiksi tekijänoikeuslakia muuttamalla, ja säilyttämällä nykyinen niin sanottu tutkijapoikkeus. Tekijänoikeuksien oivaltavalla käytöllä parannetaan teosten, aineistojen ja oppimateriaalien avointa saatavuutta ja etenkin kaupallista hyödyntämistä. Tutkijoiden oikeus päättää tutkimuksensa julkaisemisesta / julkaisematta jättämisestä sekä tulosten hyödyntämisestä ja sen muodosta vapaasti on laadukkaan, vapaan ja vastuullisen tutkimuksen perusta.

Aloituspaikkojen lisäämiseen tarvitaan erillisrahoitus

TKI-rahoituksen nostamisella tavoitellaan kasvu- ja tuottavuushyötyjä, jotka syntyvät osaavista tekijöistä ja innovaatioista. 50 %:n korkeakoulutustavoite vuoteen 2030 mennessä eli 100.000 uutta korkeakoulututkintoa tulee toteuttaa koulutuksen korkea laatu säilyttäen ja täysimääräisesti resursoiden. Virtuaaliopetus on tehostanut, mutta samalla monimutkaistanut lähiopetusta ja vieroittanut opiskelijoita tiedeyhteisöstä ja lisännyt opiskelijoiden oirehtimista. Opiskelijoiden taloudellinen asema on myös nopeasti heikentynyt. Tilanteen korjaaminen edellyttäisi satojen miljoonien eurojen lisäresursointia vuositasolla koulutuksen ja opintososiaalisiin etuuksiin. Talousarvioesityksen mukaan yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen opiskelupaikkojen lisäämiseen elinvoima-aloille (itäinen Suomi) ja tutkimus- ja kehittämistoiminnan vahvistamiseen on varattu enintään 10 miljoonaa euroa. Edellä mainittu panostus on tervetullut, mutta ei paikkaa puuttuvaa rahoitusta. Ajatus siitä, että yliopistoissa aina vain opetettaisiin enemmän, on ilman lisäopettajia mahdoton. Muussa tapauksessa tämä tarkoittaa sitä, että henkilöresursseja siirretään tutkimuksesta opetukseen.

Korkeakoulut lisäävät laajapohjaisella yhteistyöllä ulkomaalaisten opiskelijoiden ja tutkijoiden rekrytointia suomalaisiin korkeakouluihin. Koulutuspoliittisen selonteon mukaan osaajatarpeisiin vastaamiseksi vuosittainen uusien ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden määrä kasvaa nykyisestä kolminkertaiseksi, viiteentoistatuhanteen vuoteen 2030 mennessä. Myös tähän on varattava vastaava rahoitus.

Perusrahoituksen kehittämisellä korkeaan laatuun ja riittävään määrään

Investoitaessa vapaaseen tutkimukseen parannetaan tiedeyhteisön edellytyksiä käynnistää nopeasti tutkimus, joka auttaa ymmärtämään paremmin muuttuvaa maailmaa ja ajankohtaisia ongelmia. Se johtaa myös varhaisempiin läpimurtoinnovaatioihin, jotka vauhdittavat kestävää kasvua ja ongelmien ratkaisuja. Yliopistoilla ei ole (2010-luvun säästöjen vuoksi) liikkumatilaa tehdä uusia nopeita tutkimusavauksia. Siinä ajassa, kun professorit ja muut tutkijat joutuvat Suomessa hakemaan pirstaleista hankerahoitusta, mahdollisesti saavat sitä ja perustavat tutkimusryhmän, kilpailijamaissa asiaa on jo ehditty tutkia 2–3 vuotta. Tutkimuksen perusrahoituksen nostamisella yliopistot ja tutkimuslaitokset voivat toteuttaa nykyistä ketterämmin uusia ”uteliaita” tutkimushankkeita yhdessä verkostojensa kanssa ja panostaa EU-rahoituksen hakemiseen.

Tavoitteiden toteutumisen kannalta on myös tärkeää edistää tiedemyönteisen ja osaamista arvostavan ilmapiirin vahvistumista Suomeen. Jokaisen toimijan tulee puhein, teoin ja oman esimerkkinsä avulla kannustaa lapsia, nuoria ja aikuisia uteliaisuuteen, oppimiseen ja tiedon soveltamiseen. Tiedemyönteisen ilmapiirin vahvistaminen ja kansalaistieteen edistäminen kuuluu koko koulutusjärjestelmälle ja yhteiskunnalle.

Liitto toteaa, että kaikki panostukset ovat tervetulleita, mutta toivoo ensi sijassa vakiintuneiden, jo olemassa olevien rahoitusinstrumenttien käyttämistä. Lippulaivahanke ja muut uudet välineet valitettavasti lisäävät entisestään tutkimushenkilöstön resurssien käyttämistä tutkimusrahoituksen hakemiseen ja laajentavat tutkimushallintoa.

PROFESSORILIITTO
PROFESSORSFÖRBUNDET
FINNISH UNION OF UNIVERSITY PROFESSORS

Talousarvioesityksen tulisi parantaa valtion tutkimus- ja kehittämistoiminnan rahoitusta ja sen ennakoitavuutta. Rahoituksen ennakoitavuus ja pitkäjänteisyys on välttämätön edellytys korkeatasoisen ja tuloksekkaan tieteellisen tutkimuksen ja kehitystoiminnan onnistumiseksi.

Professoriliitto-Professorsförbundet

Jukka Heikkilä
puheenjohtaja

Tarja Niemelä
toiminnanjohtaja